

Dudek

Dudek – *Upupa epops*

Znaki szczególne:

- specyficzną cechą jest umieszczony na głowie, wachlarzowato rozkładany rdzawy czub z czarnymi końcami
- bardzo charakterystyczny, głuchy lecz donośny, trzysylabowy głos
- chwiejny lot z nierównymi uderzeniami skrzydeł, połączony z ich zamykaniem, przypominający lot dużego motyla

Długość ciała:

do 30 cm

Długość ogona:

około 10 cm

Rozpiętość skrzydeł

około 45 cm

Masa ciała:

50–80 g

Upierzenie:

jednakowe upierzenie obu płci; grzbiet, głowa i piersi rdzawobrazowe, brzuch żółtawobiały na skrzydłach czarno-białe poprzeczne pasy, ogon czarno-biały

Inne cechy:

na głowie rozkładany jak wachlarz czub z czarnymi zakończeniami; dziób stosunkowo długi, lekko wygięty w dół (5–6 cm)

ZAGROŻENIA

Zagrożenia naturalne:

- drapieżnictwo, szczególnie ze strony kun w okresie lęgowym, ale również lisy, łasice i ptaki krukowate
- zbyt liczna populacja szpaków, które konkurują z dudkami o dziuple

Zagrożenia ze strony człowieka:

- utrata siedlisk w wyniku zmian krajobrazu rolniczego, szczególnie zaorywania pastwisk i zarastania wyłączanych z wypasu pastwisk, które zarastają w wyniku naturalnej sukcesji
- zalesianie rozległych piaszczystych muraw w dolinach rzek
- utrata miejsc lęgowych w wyniku usuwania dziuplastych drzew w krajobrazie rolniczym
- utrata bazy pokarmowej w wyniku stosowania środków owadobójczych niszczących duże owady (turkuć podjadek, chrabąszcz majowy, chrabąszcz kasztanowiec)

WYMAGANE DZIAŁANIA

- objęcie naturalnych siedlisk murawowych programami rolnośrodowiskowymi promującymi ich utrzymanie
- rotacyjne odłogowanie pól i zaniechanie stosowania pestycydów oraz nawożenia mineralnego
- ograniczenie planowych zalesień
- pozostawianie dziuplastych drzew w krajobrazie rolniczym
- przy braku miejsc gniazdowych wprowadzanie budek lęgowych
- badania i monitoring rozmieszczenia i liczebności krajowej populacji, preferencji siedliskowych, sukcesów lęgowych, przeżywalności i tras migracji

PODSTAWOWE WIADOMOŚCI

Jest związany z terenami rolnymi – preferuje miejsca wypasu bydła, mozaikę pastwisk, muraw i łąk, również pól i ugorów. Spotykany jest na skraju starych drzewostanów liściastych, sadów i obrzeży siedlisk ludzkich. Nie jest gatunkiem leśnym, ale zasiedla rozległe polany i zręby, najczęściej w sąsiedztwie wydm i wrzosowisk. Unika podmokłych dolin rzek z wysoką roślinnością łąkową. Jest silnie terytorialny – poszczególne pary zachowują od siebie dystans kilkuset metrów.

Żywi się przede wszystkim dużymi owadami i ich larwami, które długim dziobem wyciągane są z ziemi i z odchodów bydła, rzadziej chwytane w locie. Wśród ofiar dominują: turkuć podjadek, świerszcz polny, chrząszcze, chrabąszcze oraz mrówki i motyle, rzadziej dżdżownice i drobne mięczaki. Zdobycz miazdżona jest w dziobie, podrzucana w górę, chwytana do gardła i połykana.

Zajmowanie terenów lęgowych zaczyna się pod koniec marca. Ptaki łączą się na ten czas w pary, nawołują i ścigają. Samce są agresywne wobec siebie, demonstrują czuby i wachlują ogonami. Wybierają miejsce gniazdowania, pokazują je samicom, nawołując je i zapraszając do inspekcji. Po akceptacji ptaki przystępują do budowy gniazda. Lokalizowane są one w różnych ukryciach – dziuplach, budkach lęgowych, opuszczonych budynkach, przymach kamieni, norach w pionowych urwiskach, jamach pod korzeniami itp.

Potem następuje druga faza godów – tzw. zaloty karmięce – samica zajmuje miejsce w gnieździe, a samiec przynosi jej smakołyki aż do złożenia wszystkich jaj, co następuje dopiero na przełomie kwietnia i maja. Pełne zniesienie liczy zazwyczaj 6–8 jaj. W ciągu roku wyprowadzany jest jeden lęg, ale utracone zniesienia mogą być powtarzane do końca lipca. Jaja wysiadywane są przez 15 do 18 dni, głównie przez samicę.

Tuż po wykluciu piskląt samiec przejmuje obowiązki dostarczania pokarmu. Karmi młode przy wejściu do dziupli lub podaje pokarm samicę. Gdy pisklęta są starsze, rodzice razem zajmują się zdobywaniem pokarmu w promieniu do 2 km od gniazda. W obliczu zagrożenia pisklęta wystrzykują z gruczołu kuprowego ciemnobrązowy płyn o nieprzyjemnym zapachu, a niekiedy nawet strumienie płynnego kału przez otwór kloaczny. Ten sposób odstraszenia stosuje również wysiadująca samica. Pisklęta opuszczają gniazdo niespełna miesiąc po wykluciu. Choć umiejętność samodzielnego zdobywania pokarmu opanowują po kilku dniach, to jednak pozostają pod okiem rodziców jeszcze około miesiąca.

Odloty z miejsc lęgowych, których kulminacja przypada na wrzesień, rozpoczynają się już w sierpniu i trwają niemal do końca października. Podczas wędrówek na ogół spotyka się pojedyncze ptaki, wyjątkowo można jednak obserwować skupiska kilkudziesięciu osobników. Nie wiadomo dokładnie, gdzie zimują gniazdujące w Polsce ptaki.

Większość europejskiej populacji zimuje w Afryce i rejonie basenu Morza Śródziemnego. Obrączkowane w Polsce dudki obserwowano dotychczas we Francji, w Grecji, Chorwacji, we Włoszech, na Sycylii i na Malcie.

ZWIERZĘTA CHRONIONE

Dudek jest średniej wielkości ptakiem wędrownym zamieszkującym niemal całą Europę oraz środkową i południową Azję. W Polsce spotykany w całym kraju, najrzadziej w górach i Pobrzeżu Bałtyckim, najliczniej na Podlasiu, Mazurach oraz nad środkowym Bugiem.